

Ivo Babić

Dva stupića s reljefima na portalu trogirске katedrale

Dva stupića na portalu trogirске katedrale smještena su u kutevima, uza zid i pilastre, tako da je tek polovina njihove površine pokrivena reljefima. Ta se dva stupića razlikuju i po visini - južni je stupić veći. Na tom je stupiću prikazano bujnije raslinje te lov, ljudi i životinje među granama i lišćem, kao i jedan prizor tučnjave. Na sjevernom su stupiću teme složenije, pa su osim prizora iz lova prikazani i životinja, mitska bića (kentaur, satir) i djevojka koja jaše na morskom biku. Ikonografsku interpretaciju prikaza na stupićima treba staviti u kontekst cjeline portala, posebno njegova donjeg dijela. Cijeli je program portala usmjeren prikazu ekonomije spasa. U donjem dijelu portala treba čitati redosljedom iznutra prema van. Nakon stupića pokrivenih raslinjem, kroz koje se provlače ljudi, životinje i mitska bića, slijede pilastri na kojima su reljefi koji prikazuju poslove koji se obavljaju tijekom godine, praćeni odgovarajućim zodijskim znakovima. Na sjevernoj su strani prikazani zimski mjeseci, a na južnoj oni proljetni. Vanjski su pilastri ukrašeni likovima svetaca i apostola. Dakle, kako je već zapaženo, naznačen je smjer spasa čovječanstva, iz prvobitnog divljaštva, prije zakona (na stupićima), kroz iskupljujući rad (na unutarnjim pilastrima) do vjere koju predstavljaju sveci i apostoli (na vanjskim pilastrima). Gornji je dio portala (luneta i lukovi) prekriven isključivo temama iz Evandjelja. U tom bi kontekstu reljefi na stupićima bili vezani uza sferu grešnog, divljeg i pretkulturnog, sukladno onodobnim imaginacijama o povijesti čovječanstva. Ljudi i životinje na stupićima raspoređeni su između granja, dakle radnja se odvija u šumi. Prema srednjovjekovnim shvaćanjima šuma se povezuje uz ideje opasnosti, lutanja, grijeha i tamnih predjela ljudske duše.

Za ove se stupiće u likovnom i ikonografskom smislu mogu naći analogije u srednjovjekovnoj umjetnosti, poput primjerice reljefno ukrašenih stupića uz portale na zapadnom pročelju opatijske crkve Saint Denis kod Pariza, s florealnim spiralama kroz koje se provlače figure. Na zapadnom pročelju katedrale u Chartresu stupići s grotesknim prizorima smješteni su iza leđa proroka, dakle u pozadini, kao vizualizacija prvobitnog i grešnog. Stupići prekriveni reljefima slične tematike nalaze se i na portalu katedrale u Lincolnu - neki od prizora sasvim jasno ukazuju na teme u vezi s grijesima, uključujući i blud. Slične su groteskne teme i na stupićima uz glavni portal crkve sv. Jakova u Composteli. U ikonografskom smislu trogirskom je portalu blizak portal crkve sv. Marka u Veneciji, koji ipak ima kompleksniji program. Teme koje su u Trogiru prikazane na stupićima i pilastrima uz vrata, u Veneciji se nalaze na lukovima iznad vratiju. Na prvom, unutrašnjem luku, na vanjskoj strani, unutar vitica smještene su scene lova, ljudi, životinja, prikaz kentaura koji se bori sa zmajem, što odgovara, u simboličnom smislu, stupićima uz vrata trogirskog portala. Na prvom luku sv. Marka i na stupićima u Trogiru postoji više zajedničkih motiva: čovjek u borbi s lavom, čovjek koji kopljem napada vepra, prizori tučnjave, kentaur, dva medvjeda, strijelac koji gađa prema gore.

Prikaz ljudi i životinja koje se provlače među raslinjem jest tema koju poznaje antička umjetnost, a česta je na mozaicima i na reljefima, pa je tako nalazimo na polustupovima uz vrata poligonalnog hrama u Dioklecijanovoj palači. Prepleti različitih bića česta su ikonografska tema u srednjovjekovnoj umjetnosti. Mitološka su čudovišta (kentaur, satir i morski bik) također vezana uz prikaz grijeha. S kršćanstvom su mitološka bića i božanstva degradirana u status demonskih stvorenja. Okrutni prizori lova na stupićima vjerojatno ukazuju na stanje grijeha nakon izгона iz Raja, gdje je čovjek živio u skladu s prirodom. Teme lova mogu biti interpretirane i u kontekstu Heraklovih djela, što je tema koja je preživjela u bizantskoj umjetnosti, osobito na bjelokostima.

S obzirom na polisemiju srednjovjekovne umjetnosti te na različite poruke osim one glavne, teološke, mogli bismo pretpostaviti da su u reljefima upisana i druga moguća značenja, pa tako i ona kozmološke i astronomsko-astrološke naravi. Kompozicija na stupićima, posebno onog sjevernog, po kojima se prema gore savijaju i prepleću grane, asocira na ideju kozmičkoga stabla, što je čest motiv u imaginacijama o kozmosu. Prikaz bića sastavljenog od polovice čovjekova i polovice konjskoga tijela, na sjevernom stupiću (kentaur ili kentaurka), vjerojatno je u svezi s astronomsko-astrološkom tematikom. Na vrhu stupića prikazana je djevojka koja sjedi na morskom biku - vjerojatno se radi o prikazu Europe. Prikazi malog i velikog medvjeda koji se bori s čovjekom možda aludiraju, osim na nasilje, i na zviježđa Male Medvjedice i Velike Medvjedice. Čovjek koji napada zmiju vjerojatno predstavlja Herakla u borbi sa zmajem čuvarom hesperidskih jabuka, pa bi se taj prizor mogao tumačiti kao naznaka zviježđa Herakla i Zmaja.